

Katolikus iskolák Németországban

Előzetes

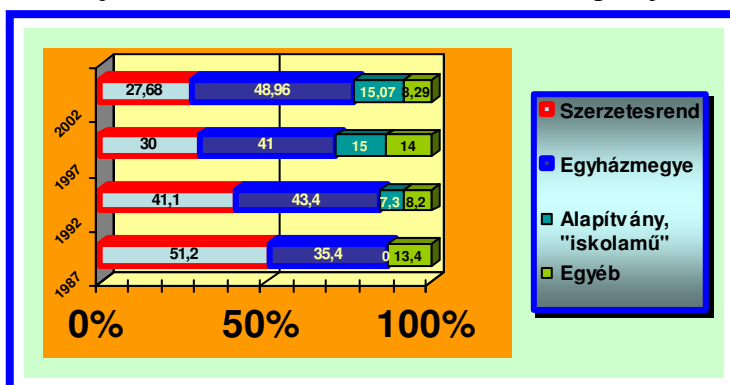
A „katolikus iskola” fogalmát az utolsó félévszázad történései nyomán Németországban három különböző iskolatípusra szokás használni. A múlt században, a hatvanas évekig ide szokták sorolni az ún. felekezeti iskolákat, amelyek fenntartója az állam (vagy önkormányzat) volt, de a benne tanulók és tanítók többsége egy felekezethez tartozott, ilyen módon a vallásgyakorlás bizonyos elemei az oktatásban is megjelentek. Ez az iskolatípus a köztudatból mára részint a szekularizáció, részint pedig a népességkeveredés révén eltűnt. Érdeemes megjegyezni, hogy két tartományban, Baden-Württembergben és Alsószászországban ezek egy része a tartományi-állami megegyezések révén egyházi fenntartásúvá vált. A második iskolatípust azok az egészségügyi kiképzést nyújtó intézmények adják, amelyekben a betegápolási szakemberek kiképzése zajlik. A legtöbb tartományban ezeknek nincs jogi értelemben vett iskolai státuszuk, vagyis nem számítanak iskolának. A harmadik csoportba tartoznak azok a katolikus iskolafenntartóval működő iskolák (Schulen in freier katholischer Trägerschaft), amelyek az NSZK alaptörvényének (7. artikus, 4. bekezdés) megfelelően magániskolákként működnek. Az alábbiakban ezekről az iskolákról lesz szó.

Az 1987/88-as tanév folyamán a szóban forgó iskolákban egy jelentős, sok szempontot figyelembe vevő felmérés készült, amely az öt évvel korábbi állapotot is igyekezett rekonstruálni. Ettől kezdődően ötévenként megismételték az iskolák megkérdezését. Az utolsóra a 2002/03-as tanévben került sor és az adatokat 2004-ben tették közzé (in: *Engagement, Zeitschrift für Erziehung und Schule, Katholische Schulen in freier Trägerschaft, Ergebnisse der Umfrage 2002, Heft 1/2004, Aschendorff Verlag*). A nagy mennyiségű – immár összehasonlításra alkalmat nyújtó – adathalmazból itt csak a közoktatásban részt vevő iskolákra vonatkozó, valamint az általános tendenciákat összegző eredményeket ismertetjük.

Katolikus iskolák a német közoktatásban

Németország 531 katolikus fenntartású közoktatási intézménye közül 207 a gimnáziumok, 164 az egyéb középszintű (Realschule, Mittelschule, Sekundarschule) és 114 az alapszintű képzési intézetek (Grund-, Haupt- és Volksschule) száma. Ehhez jön még a 23 esti, ill. levelező, a 16 ún. Orientierungsschule (a pályaválasztási döntést megkönnyítendő képzési intézménytípus) és 7 össziskola (ez az iskolatípus főként Észak-Rajna-Vesztfáliában elterjedt, az elemi iskolától az érettségiig vezeti a tanulókat). Az iskolák tartományonkénti eloszlása nagy általánosságban a katolikusok németországi eloszlásának felel meg. Az alapfokú képzési intézmények elsődlegesen azokban a tartományokban vannak jelen nagyobb számban, ahol a régebbi felekezeti iskolák helyébe léptek, mert egyébként jogi vagy más okokból a vallásoktatás nem volt biztosított.

Érdekes fejlődést mutat az iskolafenntartók szempontja szerinti csoportosítás. (1. grafikon)

1. grafikon: Iskolafenntartók

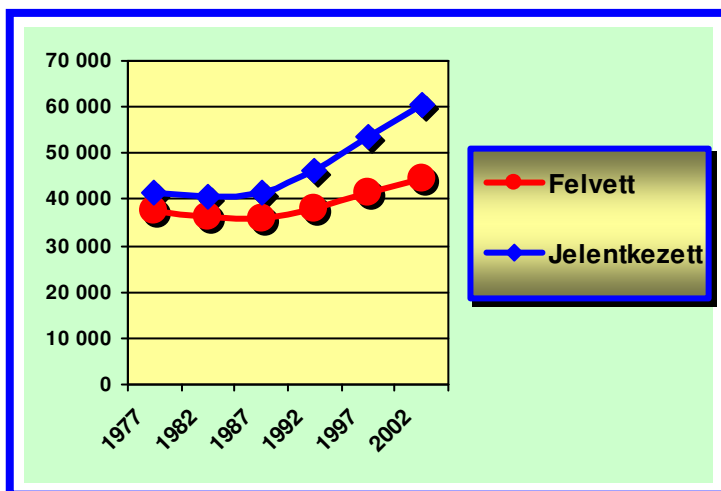
Miként látható a szerzetesrendek korábbi vezető szerepüket elveszítették: míg 1987-ben az iskolák 51,2%-át ők tartották fenn, addig 2002/03-ra ez 27,68%-ra csökkent. Ugyanakkor jelentősen megnőtt egyrészt az egyházmegyei szerepvállalás, másrészt egy új jellegű forma: az alapítvány, illetve „iskolamű” (Schulwerk) által fenntartott iskolák. Ezeket általában az iskoláikat feladó szerzetesrendek a helyi egyházmegyékkel való együttműködésben hozták létre.

Az iskolák két harmadában koedukatív oktatás folyik. Még ma is viszonylag magas a tiszta leányiskolák aránya (27%). A katolikus iskolák mintegy harmada kér iskolapénzt (ez átlagosan mintegy 28-30 € havonta), amire azért van szükség, mivel az állami támogatás, illetve az egyházi adóból folyósított járulékok az iskolák költségeit nem fedezik.

Valamennyi osztály tekintetében pusztán az iskolák 6%-a nyújt egész napos elfoglaltságot, míg további egy harmadukban csak az osztályok egy része részesül ebben a szolgáltatásban. A katolikus közoktatási intézmények négy ötödében van lehetőség ebédre, tanulószobára, illetve más jellegű szabadidős foglalkozásra. A mai német közoktatás-politika egyik fő témája az egész napos iskolák bevezetésének a kérdése. Ebben a tekintetben a katolikus (de általában a magániskolák) sokkal jelentősebb arányban tudnak ilyen jellegű szolgáltatást nyújtani (az összes magániskola 20,5%) mint az állami intézmények (7,6%).

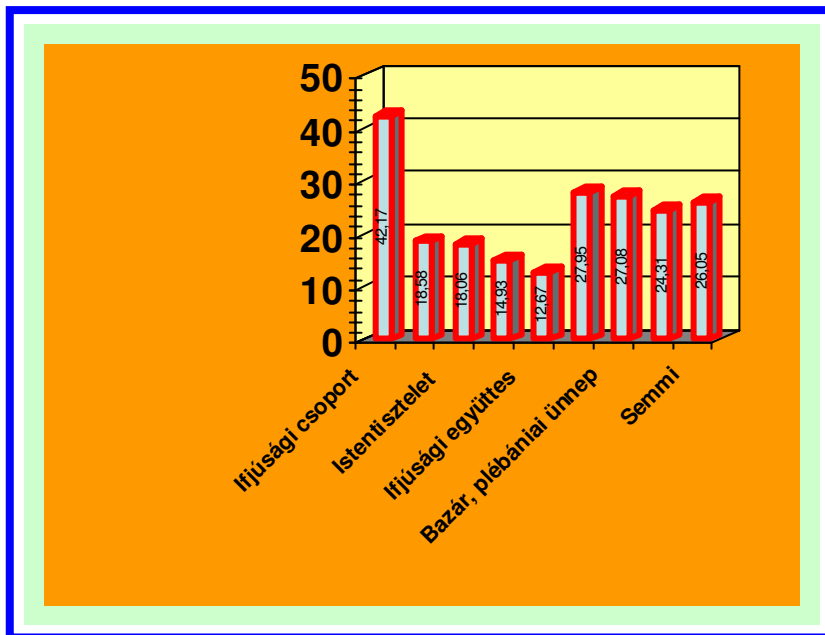
A katolikus közoktatásban résztvevő tanulók, illetve szüleik véleménye szerint mintegy 60%-uk járhatna megfelelő állami iskolába is, mégis a katolikus intézményt választották. Az iskolaválasztás szempontjáról még később szólnunk.

A fenti általános jellegű statisztikai adatok után tekintsük át a *diákokra vonatkozó adatokat*. A 2002/03-as tanévben 293.584 tanuló járt német katolikus közoktatási iskolába. Ez a szám 33.199-cel több az öt évvel korábinál. A tanulói arány az összes németországi iskolást figyelembe véve mintegy 3%. Jóllehet a katolikus iskolába járók összlétszám jelentősen nőtt, még sem tudnak minden jelentkezőt felvenni. Az iskolákba jelentkezők negyedét helyhiány miatt el kell utasítani. (2. grafikon)

2. grafikon: Jelentkezettek
-felvettek

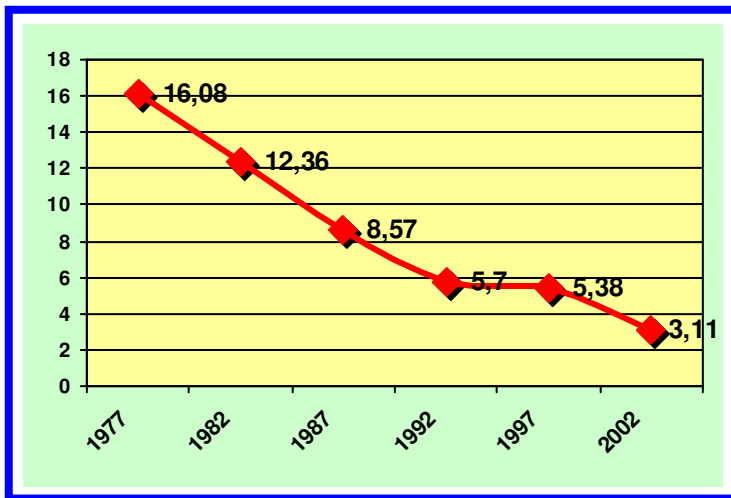
A katolikus iskolába járók 60%-a gimnazista. A tanulók nemek szerinti eloszlása 65%-os lánytöbbséget mutat. A katolikus közoktatásban részt vevő diákok 75%-a katolikus, az evangélikus, illetve más felekezethez tartozók aránya az utolsó öt évben emelkedett. Viszonylag elenyésző számú, mintegy ezer muszlim is látogatja ezeket az intézményeket. A külföldi állampolgárságú diákok száma 8.000, de jelentős azoknak a száma, akik német állampolgársággal rendelkeznek, de nem német az anyanyelvük. A katolikus iskolák diákjai közül mintegy 40.000-en (15%) élnek „csonka családban”, vagyis vagy az anya vagy az apa egyedül neveli a gyerekeket. A tanulók 75%-a vesz részt különböző intenzitással valamilyen egyházi tevékenységben aktívan, mintegy egy harmaduk aktív tagja valamely egyházi csoportnak. Ez az arány korcsoportjukban mindössze 7%. A katolikus iskolák diákjainak iskolán kívüli egyházi tevékenységét foglalja össze a 2. grafikon.

2. grafikon: Egyházi
iskolások „egyházi
aktivitása”

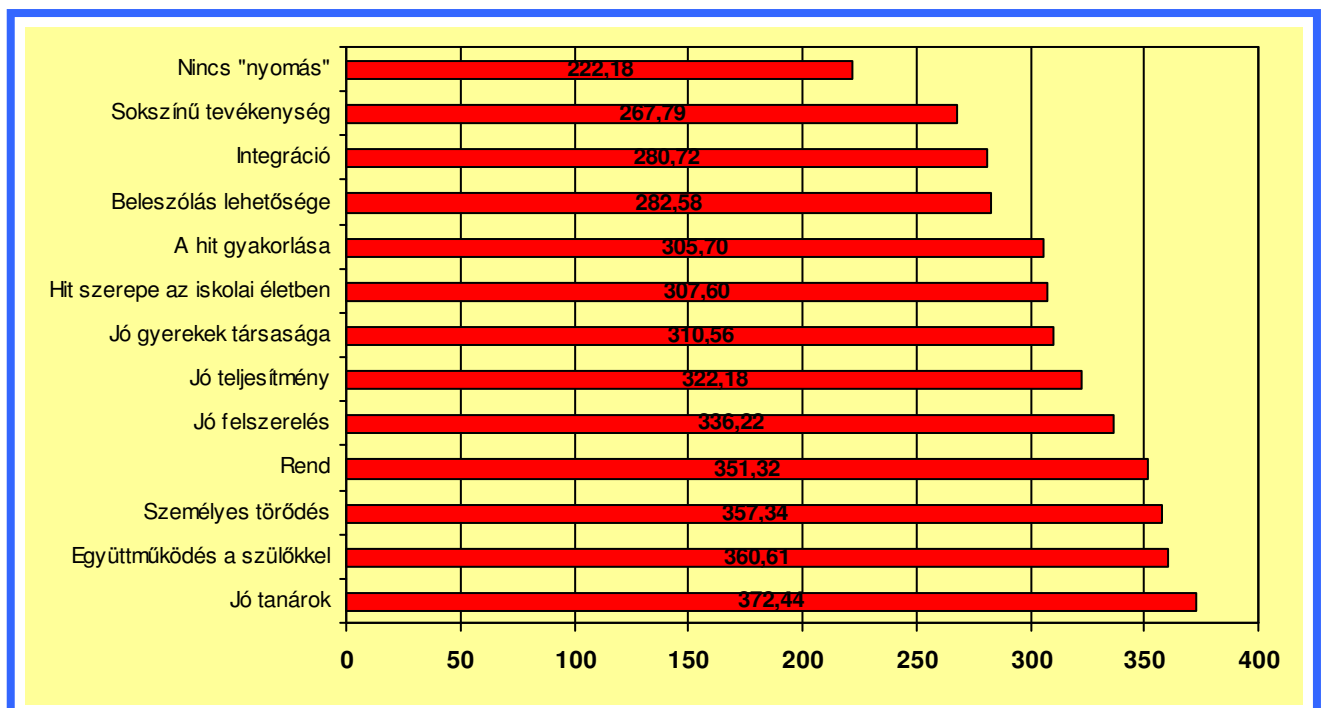
A katolikus közoktatási intézményekben tanító 20.920 tanár 55%-a nő. Vallási megoszlás szempontjából a tanárok mintegy 85%-a katolikus és 15%-a evangélikus. A tanárok jogállásukat tekintve közalkalmazottak (Angestellten) és nem köztisztviselők (Beamten) mint a német állami iskolákban tanító kollégáik. (Néhány egyházmegyében, pl. a mainziban a

tanárok egyházi köztisztviselői státusszal rendelkeznek, s így az állami iskolák tanáraival azonos elbírálásban részesülnek, míg ez általában nem igaz.) Az egyházi iskolákban tanítók között a szerzetesek (klerikusok) aránya a hetvenes évek második felében meglévő 16%-ról 3%-ra csökkent. (4. grafikon)

4. grafikon: Szerzetesek aránya a katolikus iskolában tanító tanárok között

A szülők megkérdezéséből az adódik, hogy a legtöbben az iskola jó híre, illetve személyes ismerősök ajánlása nyomán választják gyermekük számára a katolikus iskolát. Leginkább azt várják, hogy a katolikus iskolában jó tanárok legyenek, az iskola törekedjen a szülői házzal való együttműködésre, szociális elkötelezettségre neveljen, valamint a személyes törődésre figyeljen. Az alábbi 4. grafikonon az egyes szempontok pontozása révén 400 pontos maximális érték mellett soroljuk fel az egyes szülői elvárásokat fontosságuk szerint.

A diákok, szülők és tanárok (beleértve az iskolaigazgatókat is) megkérdezése kiterjedt a katolikus iskolák *pedagógiai és vallási profiljának* vizsgálatára is. A megkérdezettek 95%-a szerint iskolájuknak kifejezetten van saját profilja. Szinte egyhangúan valamennyi „érdekcsoport” a sajátos jellegzetességek közül a legfontosabbnak a katolikus iskolák atmoszféráját, az egymással való bánásmódot tartotta (vö. táblázat 4. sor). Az iskolák mintegy negyedében van olyan oktatási ajánlat, amely az állami iskolák számára is előírt tanórákon túlmegegy. A katolikus iskolák 70%-ában használnak saját maguk által kifejlesztett oktatási segédeszközöket. A katolikus iskolák 95%-a végez különféle szociális elkötelezettséggel kapcsolatos tevékenységet. Ezek zöme a harmadik világ különböző formájú megsegítésére irányul. Az egyes csoportok szempontjából az alábbi táblázat mutatja az iskola-profil megoszlását:

Szempont	Tanulók	Szülők	Igazgatók
Oktatás	38,03 %	37,47 %	50,7 %
Követelmény	38,85 %	35,18 %	45,7 %
Nevelés	35,11 %	59,76 %	87,4 %
Az egymással való bánás „atmoszférája”	61,20 %	69,64 %	97,7 %
Iskolai élet (pl. ünnepek, előadások)	42,69 %	40,71 %	75,8 %
Lelkipásztori gondoskodás (istentisztelet)	44,37 %	44,11 %	87,2 %
Szociális tevékenység	29,71 %	40,87 %	67,8 %
Más szempont	10,71 %	4,43 %	7,1 %
„Olyan mint a többi.”	3,00 %	1,74 %	0,7 %

A német katolikus iskolák fő adatai – összevetés és összegzés

Befejezésül a valamennyi (nem csak közoktatási) német katolikus iskolára vonatkozó adatok ismertetésével együtt néhány összegző jellegű megállapítást teszünk.

A szakképzést nyújtó katolikus iskolákat, valamint a gyógypedagógiai és kiegészítő iskolai feladatokat ellátó intézményeket is figyelembe véve a 2002/03-as tanévben 872 katolikus iskola volt Németországban. Ez a szám kicsit kevesebb az öt évvel korábbinál. Ennek oka, hogy néhány kisebb iskola bezárta kapuit, illetve a nem gazdaságos iskolákat összevonták. Ugyanakkor a katolikus iskolába járó tanulók száma emelkedett, így az iskolák átlagos

létszáma is. Ez utóbbi valamennyi iskolatípusra vonatkoztatott átlaga 402, ami persze a közoktatási intézményeknél magasabb (553), a különleges feladatokat ellátók esetében pedig alacsonyabb (151) átlagos létszámot jelent.

A katolikus egyházi iskolákat hagyományosan Németországban is szerzetesrendek tartották fenn, mint ahogyan ez világszerte így volt és ma is így van. Egy viszonylag hosszabb folyamat következtében viszont mára a *szerzetesrendek által fenntartott iskolák aránya a 25 százalékot sem éri el*. Németországban mindig is alacsony volt a gyógypedagógiai, illetve kiegészítő iskolai feladatokat ellátó, szerzetesrendek által fenntartott iskolák aránya. Ezeket az iskolákat különféle caritas-szervezetek, illetve alapítványok tartották fenn. Hogy más iskolatípusok esetén is csökkent a szerzetesrendek szerepe, annak az elsődleges oka, hogy az iskolai feladatokra is vállalkozó szerzetesek száma jelentősen csökkent.

Egyáltalán nem meglepő, hogy a katolikus iskolák zömében lányok és fiúk együtt tanulnak. Annál inkább meglepő viszont, hogy még mindig jelentős a tiszta leány (elvétve tiszta fiú) iskolák száma. Ezek a tiszta lányiskolák zömében speciális kiképzést látnak el: háztartási iskolák, gyógypedagógiai feladatokra felkészítő szakiskolák, stb.

Miként a közoktatási katolikus intézmények adatainak bemutatása során utaltunk rá, a katolikus iskolák (s általában a magániskolák) jelentős mértékben nyújtanak egész napos felügyeletet, ellátást. Ugyanakkor lényegesen *csökkent a diákotthonnal, internátussal rendelkező katolikus iskolák száma*, az utolsó felmérés adatai szerint mindössze 243 ilyen iskola volt. Ezek társadalmi jelentősége azonban továbbra is megmaradt, főként az olyan családok esetében, ahol a szülők egyike neveli csak a gyermeket, illetve ahol a szülők munkahelyi mobilitása nagy.

Hosszú ideig uralkodott az a nézet, hogy a katolikus iskola sokba kerül a szülőknek. Miként ezt a katolikus közoktatási intézmények esetében láttuk, ez nem igaz. Bár a szerzetesek „ingyen munkája” az új jellegű katolikus iskolák esetén hiányzik, de a létrehozott új iskolafenntartó szervezetek (Schulwerk, Schulstiftung) megfelelő gazdálkodással igyekeznek ezt a kiesést pótolni, s így az iskolapénzt alacsonyan tartani.

A katolikus iskolákba járó diákok száma a felmérés utolsó évtizedében 22,96 %-kal emelkedett, számuk összesen mintegy 350.000. Miként a katolikus közoktatási intézményekben, úgy a többi katolikus iskolában is *a pályázók (és arra alkalmasak) kb. egy negyedét nem tudják felvenni*. Ez természetesen többféle problémát vet fel iskolatípusonként. A közoktatási intézmények esetén felmerül a kérdés, mikor tesz az intézmény eleget az igazságosság elvének. Néha nem katolikus szülők gyermeke csak akkor kerülhet be, ha a katolikus családból származó gyermeket elutasítják. Természetes dolog, hogy katolikus családok ilyen jellegű nevelést kívánnak gyermekeiknek adni, de megtagadható-e a keresőtől, hogy lehetőségük legyen a keresztény életvitel megismerésére? De hogyan gyakorolható a türelem és az ökumenizmus szelleme, ha csak katolikus családok gyermekei kerülnek be? A kiegészítő és gyógypedagógiai intézmények esetén a rászorultság alapvető szempontja semmiképpen sem kerülhető meg. A szakképző iskolákban pedig külön szempontként kell figyelembe venni bizonyos szakmák elsajátításának időszakhoz, valamint szakmai gyakorlathoz kötött voltát.

A 2002/03-as tanévben a német katolikus iskolák 29.220 tanárt foglalkoztattak. Többségük fő állásban és teljes munkaidőben dolgozott, de jelentős a részmunkaidősök aránya is. A tanárlétszám ilyen módon az utolsó évtizedben mintegy 6000 fővel emelkedett. Ugyanakkor *a felére csökkent a katolikus iskolákban dolgozó szerzetestanárok száma*, ma már az összes katolikus iskolai tanárok 3,15 %-a tartozik valamilyen szerzetesrendhez. Viszonylag magas még a szakiskolákban tanító szerzetesek száma. A nemek szerinti megoszlás nagyjából megfelel a tanulók nemek szerinti megoszlásának, vagyis 60 % a nő, a közoktatási

intézményekben ennél alacsonyabb, 56 %. Az intézményigazgatók esetében ez az arány már nem ennyire kedvező: mindössze 33,37 %. Míg korábban az állami intézményekkel szemben a katolikus iskolákban az iskolaigazgatók között viszonylag magas volt a nők aránya, addig ma ez nagyjából megegyezik. A korábbi magas arányt az okozta, hogy a nővérek közül viszonylag sokan vállaltak iskolaigazgatást. Felekezeti megoszlás tekintetében a tanárok vagy katolikusok vagy evangélikusok: felekezet nélküli, illetve nem-keresztény felekezethez tartozó nem található a tanárok között. Ez a keresztény küldetésű iskolák tekintetében természetesnek vehető. A tanárok kor szerinti megoszlása az egyes iskolatípusokban jelentős különbséget mutat: a gyógypedagógiai és kiegészítő iskolákban nagyobb a fiatalok aránya mint a többi iskolában. Ennek oka, hogy ezekben egy új jellegű gyógypedagógiai képzéshez kötötték az alkalmazást, illetve ezekből az iskolákból előbb mennek nyugdíjba az alkalmazottak. (Az egyházi iskolákban tanító tanárok fizetésének kérdésére itt nem térünk ki.)

A vallási nevelés nagy mértékben függ azoktól a személyektől, akikkel a fiatal emberek az oktató-nevelő munkában találkoznak. Az ilyen találkozások minősége nem szorítható statisztikai adatok „kalodájába”. Ennek megfelelően a forrásul használt felmérés is csak óvatos megjegyzéseket tesz. Valójában csak az mérhető, hogy milyen jellegű találkozásokra kínál lehetőséget az adott intézmény. A katolikus iskoláknak pusztán *egy ötödében van fő- vagy mellékállású lelkipásztor*. Az a korábbi állapot, hogy minden iskola rendelkezik lelkipásztorral, az általános paphiány, illetve a szerzetesek számának csökkenésével nem valósítható meg. Lehetőség szerint a környékbeli plébániákról valamilyen jellegű segítséget még kapnak az iskolák, de ezzel együtt is pusztán két ötödükben működik valamilyen „hivatásos lelkipásztorkodás”. Ennek megfelelően a heti iskolai szentmisén való részvétel gyakorlata az iskolák nem egészen 10 százalékában valósítható meg. Ebben a helyzetben a katolikus iskolák új, illetve újra felfedezett régi hagyományok nyomán igyekeznek a vallási találkozás lehetőségeit megteremteni. *Új istentiszteleti formák (ige-istentisztelet, meditációk, virrasztások, zsolozsma, stb.) alakultak ki, az embertársi szeretet, karitatív tevékenység új távlatai nyíltak meg*. Ezeket szinte valamennyi iskola gyakorolja. Természetesen ez nem csak a paphiány következménye, hanem annak a megnyilvánulása is, hogy a kereszténység megélése nem pusztán a „mishallgatás” révén valósul meg. Hogy az új formák iránti igény mennyire nagy, alapvetően megmutatkozik az iskolai imádságokban is. Míg korábban a tanítás előtti és utáni – kötött szöveg szerinti – ima szinte általános volt, addig ma ennek változatos formái alakultak ki. Ugyanakkor minden katolikus iskola gondot fordít arra, hogy az ilyen jellegű vallásos tapasztalat jelen legyen az iskola életében.

A fenti felmérés ismertetése jól mutatja, hogy a katolikus iskolák Németországban is jelentős változáson mentek és mennek át. Az iskolafenntartás új formái jöttek létre, a kereszténység megélésének szélesebb spektruma (nem pusztán liturgikus alkalmakra szűkülő változata) egyre szélesebb rétegekben kelti fel azt az igényt, hogy ezek az iskolák valami olyat tudnak nyújtani, ami talán a krisztusi küldetés lényegéhez tartozik.

Balogh Vilmos Szilárd